

INES ŠKVORC

ODLOČEVALNA VPRAŠANJA IN TIPI ODGOVOROV NANJE V ČEŠČINI V PRIMERJAVI S SLOVENŠČINO

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.27.2.03](https://doi.org/10.3986/JZ.27.2.03)

Odločevalna vprašanja in odgovori nanje imajo tako v češčini kot v slovenščini podobno skladenjsko in leksikalno zgradbo. Razlike med češkimi in slovenskimi odločevalnimi vprašanji so očitne predvsem na funkcijski in stilni ravni, pri odgovorih pa tudi na ravni leksikalno-skladenjskih uresničitev. V prispevku so sistematično razdelani različni načini uresničitve povedka pri odločevalnih vprašanjih in odgovorih nanje v češčini in slovenščini ter primerjana njihova leksikalna struktura v obeh jezikih.

Ključne besede: odločevalna vprašanja, odgovor, povedek, besedni red

Yes–No Questions and Types of Answers to Them in Czech Compared to Slovenian

Yes–no questions and answers to such questions have a similar syntactic and lexical structure in Czech and Slovenian. The differences between Czech and Slovenian yes–no questions are mainly obvious at the functional and stylistic levels, and in the answers to them also at the level of lexical-syntax realizations. This article systematically elaborates on various manners of realizing the predicate in yes–no questions and answers to them in Czech and Slovenian, and it compares their lexical structure in both languages.

Keywords: yes–no questions, answer, predicate, word order

1 VPRAŠANJE

Izraz *vprašanje* (češ. *otázka*) je eden osnovnih tradicionalnih jezikoslovnih terminov in njegovo razumevanje je v sodobni češki in slovenski gramatografiji podobno. V češkem jezikoslovju že po Gebauerju¹ na osnovi leksikalno-skladenjske strukture ločimo tri tipe vprašanj: *dopolnjevalna* (češ. *doplňovací otázka*), *odločevalna* (češ. *zjišťovací otázka*) in *ločna* (češ. *rozlučovací otázka*); vsi tipi so lahko izrečeni kot *deliberativna* (češ. *deliberativní*) vprašanja. V prilagojeni obliki² se ta klasifikacija uporablja še danes (Hoffmannová idr. 2019: 198). Podobno je tudi v slovenski tradiciji,³ kjer se vprašanja oz. vprašalne povedi prav tako delijo na *dopolnjevalne* in *odločevalne* (Toporišič 1982: 262).

1 Gebauer je tak način razvrščanja objavil leta v slovnici *Krátká mluvnice česká* leta 1907 (Hoffmannová idr. 2019: 198).

2 V sodobni češki skladnji se terminologija nekoliko razlikuje (namesto Gebauerjevega termina *věcná otázka* se uporablja *doplňovací* in *jistotní* namesto *zjišťovací*), pa tudi klasifikacija tipov vprašanj je bolj podrobna, ker se razlikujejo npr. tudi *neprava*, *presumptivna*, *ponavljalna vprašanja* (Grepl – Karlík 1998: 460–466).

3 Nekoliko drugačen pristop k opisu tovrstnih stavkov in tudi drugačno terminologijo je v preteklosti za slovenščino uporabljal Anton Breznik: »V slovenščini delimo stavke po vsebini na

Poleg skladenjske strukture je pri tovrstnih povedih pomembna tudi zvočna plat, na katero je opozoril že V. Mathesius,⁴ kar je vplivalo tudi na nadaljnje raziskovanje *pozivnih povedi* (češ. *výzvodé výpovědi*), ki zahtevajo odziv komunikacijskega partnerja. V to skupino je Mathesius uvrščal tudi vprašanja⁵ in opisal členitev po aktualnosti pri dopolnjevalnih vprašalnih povedih (Hoffmannová idr. 2019: 198).

1.1 Vprašanje in vprašalni stavek

Na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja je češko jezikoslovje naprej razvijalo teorijo govornih dejanj, kot tudi problematiko socialne interakcije z vidika jezika. To je prineslo potrebo po terminološki razmejitvi med skladenjskim izrazom *vprašalni stavek* in pragmatičnim izrazom *vprašanje*, saj ni vsako vprašanje izraženo z vprašalnim stavkom in obratno (Hoffmannová idr. 2019: 199). Zaradi izjem v razmerju med vprašalno funkcijo in slovnično realizacijo vprašanja se v češkem jezikoslovju uporablja termin *vprašalni stavek* (češ. *tázací věta*) za označevanje jezikovnih lastnosti povedi (prisotnost vprašalnih besed, intonacija), medtem ko izraz *vprašanje* (češ. *otázka*) označuje (bolj) pomensko plat oz. funkcijo povedi, torej trud govorca nekaj izvedeti, ne glede na način jezikovne uresničitve.⁶ Razlika med jezikovno uresničitvijo in pomenom oz. funkcijo obstaja npr. pri *retoričnih vprašanjih*, ki imajo formalno obliko vprašanja, vendar so brez vprašalne funkcije. Po drugi strani pa obstajajo vprašanja brez formalno vprašalne oblike in z vprašalno funkcijo – gre za *neprava vprašanja*: *Ptal se ho, kdy se vrátí* (Müllerová 1982: 200). Podobno je tudi v slovenski tradiciji, saj vprašanjem, izraženi z odvisnim stavkom, kljub njihovi vprašalni funkciji ni dodan vprašaj, npr. *Vprašal me je, kam grem/ali sem kje videl njegovega brata.* (Toporišič 2000: 518).

1.2 Vprašalni stavek

Vprašalne povedi v obliki vprašalnega stavka izražajo negotovost ali nejasnost glede kakšne prvine v podstavi povedi ali glede celotne podstave in imajo za cilj odpraviti to nejasnost, kot npr. pri dopolnjevalnem vprašanju tipa *Kdo je ta človek?*

► dopovedne, vprašalne (interogativne) stavke, ki se nadalje delijo na poizvedna oz. informativna vprašanja, začudna (admirativna), imenovana tudi retorična vprašanja, kjer govorec že ve, kakšen bo odgovor, in na sumna (suspektivna) vprašanja, ki lahko nastopajo le v negativni obliki« (Breznik 1934: 199–200).

4 Mathesius je to opisal leta 1943 v svojem članku *Jazykozpytné poznámky k řečnické výstavbě souvislého výkladu.*

5 Enako so vprašalne povedi uvrščali med pozivne tudi drugi bohemisti: npr. F. Kopečný (1962: 281) je odločevalna vprašanja razumel kot potencialni poziv za potrditev psihološkega povedka.

6 Slovenska tradicija opisuje formalno obliko vprašalne povedi tako, da je ta sestavljena iz vprašalnega stavka in hkrati glavnega stavka ali pa iz samih neodvisnih vprašalnih stavkov ter vprašalnih podredij, npr. *Kam greš?* Vprašalnica pa je zaimek, besedna zveza ali členek, s katerimi se uvajajo vprašalni stavki kot npr. *Kdo je ta človek?* (Toporišič 1992: 355). V slovenski strokovni literaturi nismo našli posebej obravnavanega razmerja vprašanje – odgovor s komunikacijskega vidika, zato v zvezi s tem nadalje povzemamo češko literaturo.

Kam greš? Na koncu vprašalnih povedi je vprašaj, npr. *Kdo je ta človek?* (Toporišič 2000: 515–516). Mnogokrat se lahko vprašanje izrazi z nadsegmentnimi sredstvi, kot so naglas, stavčna intonacija, visok/nizek položaj v glasovnem registru (Hoffmannová idr. 2019: 203). To pomeni, da vprašanja niso nujno skladijsko posebej izražena oz. nimajo nujno posebne skladijske oblike, po kateri bi se razlikovala od stavkov z drugo komunikacijsko funkcijo.

Odločevalna vprašanja se lahko ubesedijo na dva načina: s pritrdilno vprašalno povedjo tipa *Vratiš se?* ali z nikalno vprašalno povedjo tipa *Nevratiš se?* Pri prvem tipu gre za odločevalni vprašalni stavek z nakazovanjem pritrdjevanja, medtem ko gre pri drugem tipu za stavek z nakazovanjem nikalnega odgovora. Pritrdilna in nikalna odločevalna vprašanja naj bi bila z logičnega vidika semantično ekvivalentna. Oblika odločevalnega vprašanja je tudi izhodišče za dvodelno ločno poved tipa *Vratiš se, nebo se nevratiš?* ‘Se boš vrnil ali se ne boš?’, kjer je prva komponenta zanikana z drugo (Daneš idr. 1987: 272).

V analizi se morajo vprašanja obravnavati skupaj z odgovorom, celostno. Vsako vprašanje namreč ne zahteva odgovora, včasih se v pogovorih vprašanja kopičijo, pogosto z namenom vzbujanja različnih emocij (Hoffmannová idr. 2019: 203). Tovrstno »dialoškost« Mathesius razume kot »povezano razlago« (češ. *souvislý výklad*), ki temelji na aktivni prisotnosti samo enega od udeležencev, torej je njen kontekst zastavljen monološko. Takšna razlaga je v osnovi odgovor na neko vprašanje ali na vrsto vprašanj (Mathesius 1934: 128).

1.3 Vprašanja s pragmatičnega vidika – prava in neprava, direktna in indirektna

Vprašanja lahko glede na pričakovanje oz. nepričakovanje odgovora delimo na *prava* (češ. *pravé, kognitivní otázky*) in *neprava* (češ. *nepravé otázky*). Nadalje se delijo glede na jezikovno obliko na vprašanja v obliki vprašalnega stavka in na vprašanja, ki te oblike nimajo (Müllerová 1982: 202–203).

1.3.1 Prava in neprava vprašanja

S komunikacijskega vidika lahko vprašanja delimo na *prava* in *neprava*. *Prava vprašanja* so kognitivna, torej imajo vprašalno oz. interogativno komunikacijsko funkcijo, kar pomeni, da njihov avtor želi odpraviti svoj kognitivni deficit in torej vprašanje zahteva odgovor. *Neprava vprašanja* (češ. *nepravé otázky*) pa ne zahtevajo odgovora in tako nimajo primarne vprašalne funkcije. V to skupino spadajo retorična vprašanja, ukazi, procesna vprašanja, vprašanja začudenja, vljudnosti (Hoffmannová idr. 2019: 200; Toporišič 2000: 5177).

7 Enako terminološko opredelitev in podobno razlago kot v češki tradiciji najdemo v Slovenski slovnici, ki pravi, da pri pravi vprašalni povedi pričakujemo odgovor, medtem ko ga pri nepravici ne pričakujemo. Prava vprašalna poved je poved tipa *Kdo gre z menoj na sprehod?*, nepravica pa *Kdo bi hodil s tabo na sprehod!* (Toporišič 2000: 517).

1.3.2 Direktna in indirektna vprašanja

Indirektna, posredna vprašanja (češ. *nepřímé otázky*) nimajo oblike vprašalnega stavka in se v običajni komunikaciji uporabljajo le redko (Grepl – Karlík 1998: 460; Hoffmanová idr. 2019: 201). Glavno vsebinsko linijo tvori metajezikovni komentar, medtem ko je samo vprašanje na stranski vsebinski liniji in se začne s konektorjem, običajno glagolom s pomenom zastavljanja vprašanja, govornenja, mišljenja, iskanja idr.,⁸ npr. *ptát se* ‘vprašati’ (*Ptám se, jestli je to správně.* ‘Sprášujem, ali je to pravilno.’), ki jo povezuje z glavno vsebinsko linijo (Hoffmanová idr. 2019: 201; Breznik 1934: 200). Najpogosteje se uporablja veznik *če*, češ. *jestli, zda*, ker so ti stavki v bistvu pogojni, hipotetični stavki, ki so v tem primeru odvisna vprašanja (Breznik 1934: 201).

2 ODGOVOR

Vprašanje (češ. *otázka*) lahko definiramo s pomočjo njegove jezikovne oblike, medtem ko se *odgovor* (češ. *odpověď*) težje definira tudi iz razloga, ker so verbalni odzivi na vprašanje lahko različni tako z vsebinskega vidika kot tudi glede na svojo jezikovno zgradbo. S komunikacijskega vidika je odgovor na vprašanje nesamostojen, odvisen od konteksta, kar se lahko kaže tudi v njegovi jezikovni zgradbi, zato se odgovori brez pripadajočega vprašanja težje interpretirajo (Müllerová 1982: 201). Vprašanja in odgovori nanje torej tvorijo enoto, ki jo je treba z vidika komunikacije ter interakcije govorca in prejemnika obravnavati kot celoto, tudi z vidika skladenjske zgradbe odgovora, na katero ima pogosto vpliv dejstvo, da gre za kontekstualni odziv na predhodno poved. Zato se bomo v nadaljevanju naprej osredotočili na obravnavo kombinacij vprašanj in odgovorov nanje.

2.1 Odgovori na dopolnjevalna vprašanja

Pomenskih vsebin odgovorov na dopolnjevalna vprašanja ne moremo popolnoma predvideti, saj so zelo raznoliki glede na to, po čem vprašujemo (*Kdo je prišel? Mama./Brat./Pes./Prišla je mama.* idr.). Do neke mere lahko opišemo le njihovo skladenjsko zgradbo glede na to, kateri vprašalni zaimek je bil uporabljen. Če uporabimo *kdo*, bo v odgovoru najbrž poimenovanje osebe samo ali pa v kombinaciji s povedkom iz vprašanja.

V slovenskem jeziku lahko na dopolnjevalna vprašanja odgovarjamo z vsemi stavčnimi členi, npr. s prislovnimi določili, predmeti, osebki in prilastki (Zajc 1969: 20). Odgovori na zaimenske vprašalnice dopolnjevalnih vprašanj tipa tipa *kdo*, *kaj*, če gre za osebe, *kakšen* za lastnost in *kaj*, *od kdaj*, *kako* ipd. za okoliščine, so preubeseditev teh vprašalnic; v Slovenski slovnici sta nave-

8 Breznik (1934: 200) navaja tipične glagole, ki se v slovenščini uporabljajo v takšni vlogi: *mišliti, hvaliti se, govoriti, pozabiti, ozirati se, poskusiti, vprašati, poslušati, skrbeti*.

dena primera *Kdo je ta človek? – Tomaž Savnik; Kje si bil? – Doma* (Toporišič 2000: 516).

2.2 Odgovori na odločevalna vprašanja

Pri odgovorih na odločevalna vprašanja se veljavnost vsebine povedka zanika ali pa potrjuje z različnimi izrazi, v češčini s pritrtilnimi (*ano, ba, ja, jo, ovšem, zajiště*) ali z nikalnimi (*ne, kdepak, nikoliv, houby*), eventualno izraženimi s stavkom in tudi nekoliko bolj ekspresivnimi: *Co tě nemá!* ali s ponavljanjem povedka v nikalni ali pritrtilni obliki: *Nekouřím; Kouřím* (Grepl – Karlík 1998: 460; Daneš idr. 1987: 273). Podobno se v slovenščini srečujemo s pritrtilnimi členki (*da, kajpada, res, saj, že*), nikalnimi členki (*ne, pač*), neodločnim odgovorom *verjetno, morda, menda* (Zajc 1969: 20) ali pa s ponavljanjem povedka oz. dela glagolske oblike (za primere gl. Toporišič 2000: 516).

2.3 Razlike v leksikalno izraženi obliki povedka v odgovorih na odločevalna vprašanja v češčini in slovenščini

Pri primerjavi skladenjsko-leksikalne zgradbe odločevalnih vprašanj in odgovorov nanje v češčini in slovenščini opazimo, da obstajajo razlike tako v formalni leksikalni zgradbi vprašanja (v knjižni slovenščini nezaznamovanost označuje prisotnost členka *ali*: *Ali si že jedel?*, kar ustreza češkemu stavku brez vprašalnega členka *Už jsi jedl?* oz. precej zaznamovanemu češkemu *Jestlipak jsi už jedl?* z vprašalnim *jestlipak*) kot tudi v odgovorih nanje, če je povedek v določeni glagolski obliki, npr. v pretekliku (v obeh jezikih je mogoče odgovoriti s strukturno popolnoma enakim odgovorom v celem stavku: *Da, jedel sem = Ano, jedl jsem*, vendar je možen tudi krajši odgovor, v slovenščini s pomočjo pomožnega glagola: *Da, sem*,⁹ v primerjavi s češkim odgovorom s polnopomenskim elementom povedka: *Ano, jedl*). Takšne razlike pri odgovorih ne obstajajo v vseh glagolskih oblikah (npr. v prihodnjiku je odgovor v slovenščini nepolnopomenski del glagolske oblike v povedku: *Ali boš jedel? Da, bom*, enako kot v češčini: *Budeš jíst? Ano, budu*). Očitno so torej pravila oblikovanja odgovorov na tovrstna vprašanja v slovenščini in v češčini do neke mere enaka, v določenih primerih pa se sistemsko razlikujejo.

2.4 Odgovori na ločna vprašanja

Ločna vprašanja, izražena s stavki tipa *Pújdeš do kina, nebo se budeš dívat na televizi?* 'Ali boš šel v kino ali boš gledal televizijo?', je mogoče analizirati s pomočjo alternativnega vprašanja *Pújdeš do kina, nebo ne (pújdeš do kina)? Jestli-*

9 Kot možne odgovore na ta tip vprašanja sicer Slovenska slovnica navaja tudi polnopomenski del glagola v povedku, npr. *Ste videli novo predstavo? Sem/Videl/Videl, videl – So hruške dobre? So/Dobre* (Toporišič 2000: 516), vendar je uporaba te možnosti precej redka oz. nenavadna.

že ne, budeš se divat na televizi? ‘Boš šel v kino ali ne (boš šel v kino)? Če ne, ali boš gledal televizijo?’ (Daneš idr. 1987: 272). V odgovoru moramo potrditi ali zanikati eno ali obe možnosti, kar lahko zaradi razumljivosti naredimo samo s ponovitvijo ali modifikacijo enega ali drugega dela vprašanja ali obeh, npr. *Budu se divat na televizi* ‘Gledal bom televizijo’ ali *Pjdu do kina, na televizi se divat nechci* ‘Šel bom v kino, televizije nočem gledati’. Tipi odgovorov na ločna vprašanja v češčini in slovenščini so tako s strukturnega in leksikalno-skladenjskega vidika analogični.

3 PRIMERJAVA ČEŠKIH IN SLOVENSКИH ODLOČEVALNIH VPRAŠALNIH STAVKOV IN ODGOVOROV NANJE

Zaradi navedenih razlik v formulaciji odgovorov na odločevalna vprašanja v češčini in slovenščini se bomo v nadaljevanju ukvarjali s pritrtilnimi ali nikalnimi odgovori na odločevalna vprašanja, ki so izražena s tipičnimi vprašalnimi stavki. Upoštevali bomo zglede pravih direktnih odločevalnih vprašanj. Poleg vprašalnih stavkov, odločevalnih vprašanj in odgovorov nanje, ki spadajo v zborni jezik, bomo zaradi popolnosti raziskave vedno podali tudi različice v pogovornem jeziku. Sistematično bomo primerjali tipične možne odgovore in se posebej osredotočili na tiste, ki se lahko leksikalno ali skladenjsko v obeh jezikih razlikujejo. Da bomo izbrali prav zgled odločevalnih vprašalnih stavkov, bomo na kratko povzeli podatke o njihovi zgradbi.

3.1 Tipologija oblike odločevalnih vprašalnih stavkov v češčini

Osnovna oblika odločevalnih vprašanj je indikativ z nezaznamovano kadenco (Grepl 1965: 276). Vprašanje se lahko oblikuje tako pritrtilno kot tudi nikalno: *Kouříš?* ‘Kadiš?’ *Nekouříš?*; *Máš hlad?* ‘Si lačen?’ *Nemáš hlad?* (Grepl – Karlík 1998: 461). K vsem tem dejavnikom sodi tudi vljudnostni dejavnik, saj se nikalno usmerjena vprašalna poved pri pozivu smatra za bolj vljudno, če primerjamo npr. *Dáte si něco k pití?* ‘Boste kaj spili?’ – *Nedáte si něco k pití?* ‘Ali ne boste česa spili?’ (Daneš idr. 1987: 273).

Manj pogosta možnost oblikovanja odločevalnega vprašanja v češčini je uporaba vprašalnih členkov *jestlipak*, *zdalipak*: *Zdalipak si pamatuješ na naše první setkání?* ‘Ali se spominjaš našega prvega srečanja?’ V tem primeru je vprašalni stavek zaključen s kadenco. Če so komponente interogativne oblike besede *třeba*, *snad*, *náhodou*, vnesejo nedoločni ton pričakovanja, ki je pogosto povezan s skrbjo oz. upanjem, npr. *Není snad nemocen?* ‘Ali je morda bolan?’. Členka *třeba* in *náhodou* se večinoma uporabljata v nikalnih vprašanjih: *Neviděls náhodou Petra?* ‘Ali nisi slučajno videl Petra?’ (Grepl – Karlík 1998: 460).

Tretja možnost je oblikovanje odvisnega vprašanja oz. tematizacija vprašanja: *Nevíš, jestli dostaneme přidáno?* ‘Morda veš, ali bomo dobili napredovanje?’ (Grepl – Karlík 1998: 462), vendar se s tem tipom vprašalnih stavkov v raziskavi

ne bomo ukvarjali, saj se odgovori nanje ne razlikujejo od odgovorov na vprašanja brez tovrstne tematizacije.

3.2 Tipologija oblike odločevalnih vprašalnih stavkov v slovenščini

Najpogosteje se pri oblikovanju odločevalnih vprašanj v slovenščini uporabljata členka *ali* ali *a* (pogovorno): *Ali ste že videli predstavo Hlapcev?* To je naslonski niz, ki se v drugih povedih pojavlja za prvim udeleženskim stavčnim členom (za prvim samostojnim delom povedka): *Truden se je Jože vračal z oranja* (Toporišič 2000: 516). Členek *ali* se lahko tudi izpusti (Zajc 1969: 19) in od pripovednih povedi se tako odločevalna vprašanja lahko ločijo le po besednem redu, npr.: *Janez je prišel – Je Janez prišel? Janez spi – Ali Janez spi?* (Toporišič 2000: 516).

Iz tega je razvidno, da v češčini in slovenščini obstajata enaki formalni obliki zgradbe odločevalnih vprašanj (z uporabo vprašalnega členka ali brez njega), razlika pa je v pogostosti rabe obeh struktur. V češčini je pogostejša in nevtralnejša oblika brez vprašalnega členka (*Šel domů?*), medtem ko v slovenščini pogosteje nastopa oblika z vprašalnim členkom (*Ali/A je šel domov?*).

Pri odvisnih povedih oz. tematiziranih vprašanjih se vsebina več odločevalnih vprašanj lahko izrazi nikalno ali nenikalno: *Si opazil/Nisi opazil, da ga je povedano močno prizadelo?* V takih primerih ima odvisnik vprašalne povedi kadenčni intonacijski zaključek (Toporišič 2000: 516).

3.3 Primerjava konkretnih vprašanj in odgovorov v češčini in slovenščini

Odgovori na odločevalna vprašanja v češčini in slovenščini se v nekaterih primerih razlikujejo po svoji skladenjski zgradbi oz. načinu realiziranja povedka. Da bi čim bolj celovito in sistematično preučili te razlike, bomo naredili primerjavo enot vprašanje – odgovor, pri katerih je povedek izražen na različne skladenjske načine in v različnih glagolskih oblikah.

Najprej bomo obravnavali vzorčne enote z glagolskim povedkom (v tvorni in trpni obliki, s povratnim in nepovratnim glagolom, v trdilni in zanikani obliki) v povednem naklonu in vseh možnih časovnih pomenih (sedanjik, prihodnjik, preteklik) ter v pogojnem naklonu in vseh možnih časovnih pomenih (sedanjik, preteklik); velelni naklon¹⁰ je izpuščen, saj vprašanja ne morejo biti postavljena v velelniku (Grepl – Karlík 1998: 460). V teh oblikoslovnih kategorijah bomo poleg vprašanj z glagolskim povedkom obravnavali tudi povedek, zložen iz modalnega glagola in nedoločnika, povedek, ki je v češčini tvorjen z zvezo *být* + nedoločnik, in glagolsko-imenski povedek (Stankovska 2013: 23–24, 26–29). Pri časovnem pomenu prihodnjega dejanja bomo obravnavali tako dovršne kot nedovršne glagole, saj je v češčini izražanje prihodnjega dejanja v odvisnosti od vida povedka precej drugačno kot v slovenščini.

¹⁰ Med vprašalne stavke seveda ne uvrščamo tistih, ki imajo sicer formalno obliko vprašalnega stavka, ampak funkcijo poziva: *Podej mi to, ano?* '(Ali) mi podaš to?' (Daneš idr. 1987: 274).

Kot zgled smo izbrali preprosto vprašanje, v katerem so uporabljeni prehodni glagol *psát* 'pisati' in povratna glagola *bát se* 'bati se' ter *umýt se* 'umiti se'. Vprašanja so v 2. os. ed. (razen pri trpnih oblikah), ker ima češčino v tej osebi vedno pomožni glagol (nima pa ga npr. v 3. os. pret.: *psal/psali*) in lahko sledimo njegovemu mestu v stavku. Oblika vprašanj je takšna, kot je v danem jeziku običajnejša in pogostejša (v češčini brez vprašalnega členka, v slovenščini z njim – gl. 3.2; v češčini je prihodnjik izražen s sedanjikom dovršnega glagola, v slovenščini s prihodnjikom dovršnega glagola). Pri odgovorih so navedene njihove najkrajše možne oblike (v primeru, da je možno odgovoriti le z delom povedka) in/ali oblike s polnim povedkom. Če je možno, navajamo tudi odgovor z zaimkom, ki izraža predmet (npr. *Píšeš pismo? Da, pišem ga. Da, ga*). Odgovora v celotnem stavku, torej s ponovitvijo vseh leksikalnih elementov vprašanja, ne navajamo, saj je njegova struktura v obeh jezikih enaka.¹¹

3.3.1 Povedek v povednem naklonu

(a) Sedanji čas

Píšeš dopis? (*Ano*)¹² *pišu (ho)*. (*Ne*), *nepišu (ho)*. – Ali/A¹³ *pišeš pismo?*¹⁴ (*Da/Ja*), *pišem (ga)*. *Da, ga*.¹⁵ (*Ne*), *ne pišem (ga)*. (*Ne*), *ga ne*.

Dopis je psán tebou? (*Ano*), *je (psán)*. (*Ne*), *není (psán)*. – *Ali je pismo pisano s tvoje strani?¹⁶ (*Da*), *je (pisano)*. (*Ne*), *ni (pisano)*.

Dopis se piše? (*Ano*), *piše (se)*. (*Ne*), *nepíše (se)*. – *Ali se pismo piše? (*Da*), *se (ga)*. (*Da*), *piše se*. (*Ne*), *se (ga) ne*. (*Ne*), *ne piše se*.

- 11 Zaradi omejenega prostora navajamo v celoti samo vprašanja z glagolskim povedkom v tvorni in trpni obliki (trpnik z deležnikom na –n/-t in trpnik s se). Vprašanj, ki imajo v povedku povratni glagol (tip: *Bojiš se psů? – Ali se bojiš psov?*), modalni glagol (tip: *Chceš psát dopis? – Ali hočeš pisati pismo?*), (samostalniško ali pridevniško) povedkovo določilo (tip: *Jsi zdrav? – Ali si zdrav?*) ali češko konstrukcijo *být* + nedoločnik (tip: *Jsi slyšet? – *Ali se te sliši?*), posebej ne navajamo. Ravno tako izpuščamo vprašanja z negacijo (tip: *Nepíšeš dopis? – Ali ne pišeš pisma?*), ker je pri odgovorih situacija enaka kot pri vprašanjih brez negacije.
- 12 V oklepajih so navedeni deli odgovora, ki so lahko tudi izpuščeni, zaradi primerjave pa je za nas povedek v odgovoru vedno obvezen. Odgovori, v katerih povedek ne nastopa (npr. češ. *ano*, sl. *da*), ne ponazarjajo nobene leksikalne ali druge razlike. V češčini navajamo samo knjižno varianto členka, neknjižne (*jo*) pa posebej ne omenjamo.
- 13 V slovenščini navajamo vprašanja, oblikovana s členkom *ali*, ki so po pogostosti in načinu rabe primerljiva s češkimi vprašanji, tvorjenimi le z intonacijo oz. spremenjenim besednim redom. V neknjižnem jeziku se namesto členka *ali* uporablja *a*. Te različice nadalje ne bomo več navajali. Manj pogosto se v slovenščini vprašanje tvori le z intonacijo ali spremenjenim besednim redom in brez členka *ali*.
- 14 Členek *da* je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika razložen z oznako ozkoknjižno kot členek, ki izraža pritjevanje, pritrjuje povedanemu (SSKJ: 112). Samo v prvem primeru dodajamo neknjižno obliko *ja*, ki je v pogovorni slovenščini uporabna v vseh primerih, v katerih navajamo *da*.
- 15 Prvi odgovor se osredotoča na samo dejstvo, drugi pa na to, kaj se dogaja s pismom (*Pismo pišem, ne berem ga*). Take možnosti razlikovanja pri odgovoru v češčini ni. V slovenščini je ta odgovor sicer zaznamovan in bi se lahko uporabil le v pogovornem jeziku. Vključili smo ga kot krajšo različico in za kasnejšo analizo.
- 16 Z zvezdico so označena vprašanja, ki v slovenskem jeziku delujejo nekoliko nenavadno predvsem zaradi uporabljene oblike povedka. Navajamo jih samo kot hipotetične primere za primerjavo in kasnejšo analizo.

(b) Prihodnji čas**Dovršni glagol** (formalno sedanjške oblike čeških dovršnih glagolov):

Napišeš dopis? (*Ano.*) napišu (*ho*). (*Ne.*) nenapišu (*ho*). – Ali boš napisal pismo? (*Da.*) bom (*ga*). (*Da.*) napisal ga bom. *Ne, ne bom* (*ga*). (*Ne.*) ne bom ga napisal.

Bude dopis napsán tebou? (*Ano.*) bude (*napsán*). (*Ne.*) nebude napsán. – *Ali bo pismo napisano s tvoje strani? (*Da.*) bo. (*Da.*) napisano bo. (*Ne.*) ne bo. (*Ne.*) ne bo napisano.

Nedovršni glagol (oblika, sestavljena iz sedanjika pomožnega glagola *být* in nedoločnika polnopomenskega nedovršnega glagola):

Budeš psát dopis? (*Ano.*) budu (*ho psát*). (*Ne.*) nebudu (*ho psát*). – Ali boš pisal pismo? (*Da.*) bom (*ga*). (*Da.*) pisal (*ga*) bom. (*Ne.*) ne bom (*ga*). (*Ne.*) ne bom ga pisal.

Bude dopis psán tebou? (*Ano.*) bude. (*Ne.*) nebude. – *Ali bo pismo pisano s tvoje strani? (*Da.*) bo. (*Ne.*) ne bo.

(c) Pretekli čas

Psal jsi dopis? (*Ano.*) psal (*jsem ho*). (*Ne.*) nepsal (*jsem ho*). – Ali si pisal pismo? (*Da.*) sem (*ga*). (*Da.*) pisal sem (*ga*). (*Ne.*) nisem (*ga*). (*Ne.*) nisem (*ga*) pisal.

Dopis byl psán tebou? (*Ano.*) byl. (*Ne.*) nebyl. – *Ali je pismo bilo pisano s tvoje strani? (*Da.*) bilo je. (*Ne.*) ni bilo.

3.3.2 Povedek v pogojnem naklonu**(a) Sedanji čas**

Psal bys dopis? (*Ano.*) psal (*bych ho*). (*Ne.*) nepsal (*bych ho*). – Ali bi pisal pismo? (*Da.*) bi (*ga*). (*Da.*) pisal bi (*ga*). (*Ne.*) ne bi (*ga*). (*Ne.*) ne bi ga pisal.

Byl by dopis psán tebou? (*Ano.*) byl by (*psán*). (*Ne.*) nebyl by (*psán*). – *Ali bi pismo bilo napisano s tvoje strani? (*Da.*) bilo bi. (*Ne.*) ne bi bilo.

Psal by se dopis? (*Ano.*) psal (*by se*). (*Ne.*) nepsal (*by se*). – *Ali bi se pismo pisalo? (*Da.*) bi se (*ga*). (*Da.*) pisalo bi se. (*Ne.*) ne bi se (*ga*). (*Ne.*) ne bi se pisalo.

(b) Pretekli čas

Byl bys psal dopis? (*Ano.*) byl bych (*ho psal*). (*Ne.*) nebyl bych (*ho psal*). – *Ali bi bil napisal pismo?¹⁷ (*Da.*) bil bi (*ga*) (*psal*). (*Ne.*) ne bi (*ga*) (*bil psal*).

Byl by býval dopis psán tebou? (*Ano.*) byl by. (*Ne.*) nebyl by. – *Ali bi pismo bilo napisano? (*Da.*) bilo bi (*napisano*). (*Ne.*) ne bi bilo (*napisano*).

Byl by se psal dopis? (*Ano.*) byl by (*se psal*). (*Ne.*) nebyl by (*se psal*). – *Ali bi se pismo pisalo? (*Da.*) bilo bi se (*pisalo*). (*Ne.*) ne bi se bilo (*pisalo*).

4 ANALIZA PRIMEROV**4.1 Odločevalni vprašalni stavki**

Če se osredotočimo na formalno oblikovanje odločevalnih vprašalnih stavkov v češčini in slovenščini, ugotovimo naslednje:

¹⁷ Pogojniki v neodvisnih glavnih stavkih izražajo neuresničeno nujno dejanje v preteklosti (Toporišič 2000: 395), oblik trpnega pogojnika pa v slovenski slovnici ne najdemo.

- (1) V obeh jezikih se lahko tvorijo ali samo z antikadenco (po kateri se razlikujejo od pripovednih povedi) ali pa s spremenjenim besednim redom, pri čemer je slednje običajnejše in pogostejše v češčini kot v slovenščini.
- (2) Opazne razlike med obema jezikoma so v aktualiziranem besednem redu, če je glagol v **pretekliku** ali **pogojniku** oz. če gre za **povratni** glagol. V tem primeru stoji v slovenščini pomožni glagol ali prosti morfem na prvem mestu v stavku (*Si napisal pismo? Bi napisal pismo? Se boji psa?*). Če sta prisotna tako pomožni glagol kot prosti morfem, stoji pomožni glagol pred prostim morfemom (*Bi se bal psa?*). V češčini je pomožni glagol ali prosti morfem vedno šele za polnopomenskim glagolom (*Napsal jsi dopis? Napsal bys dopis? Boji se psa?*), če sta prisotna oba, je njuno zaporedje enako kot v slovenščini – najprej pomožni glagol, potem pa prosti morfem (*Bál by se psa?*).
- (3) Odločevalna vprašanja se v obeh jezikih lahko tvorijo tudi z dodanim vprašalnim členkom (v zborni slovenščini *ali*, v pogovorni *a*, v češčini *jestlipak*, *zdalipak*), pri čemer je tako tvorjenje v češkem jeziku redko in zaznamovano, v slovenščini pa je pogostejše in običajnejše. Po pogostosti in načinu uporabe torej češkim odločevalnim vprašanjem brez vprašalnega členka ustrezajo slovenska vprašanja s členkom.
- (4) Glagola v slovenskem jeziku ni mogoče oblikovati v trpnem preteklem pogojniku, zato tudi vprašanj in odgovorov s povedkom v tej obliki ni mogoče primerjati.

4.2 Pritrdilni odgovori na odločevalna vprašanja

Če analiziramo zbrane zglede najkrajših možnih odgovorov s povedkom v različnih oblikah in v različnih leksikalnih realizacijah, opazimo, da v primerjanih jezikih obstajajo razlike pri povedku v **pretekliku**, **pogojnem naklonu** in pri **povratnih glagolih**. V ostalih primerih pri odgovorih v češčini in slovenščini ni formalnih leksikalnih razlik, tudi besedni red leksikalnih elementov je v obeh jezikih enak.

Pri odgovorih, ki poleg povedka vsebujejo še z zaimkom izraženi predmet, in pri zanikanih odgovorih opazimo še dodatne razlike v besednem redu oz. zgradbi odgovora.

Zaradi popolnoma drugačne skladenjsko-leksikalne zgradbe pa ne moremo primerjati odgovorov na vprašanja, ki se v češčini tvorijo s povedkom v obliki konstrukcije *být + nedoločnik*: *Byl jsi slyšet? Byl jsi slyšet? (Ano,) byl.* – Ali se te je slišalo? **(Da, se me (je). // Jsi slyšet? (Ano,) jsem.* – Ali se te sliši? *(Da,) se (me).* Ravno tako tudi ni smiselno primerjati odgovorov na vprašanja v prihodnjiku, v katerih je povedek izražen z dovršnim glagolom, ker se v češčini v tem primeru sistemsko uporablja sedanjik dovršnega glagola (*napišu*), v slovenščini pa običajni sestavljeni prihodnjik (*bom napisal*). Vprašljiva je tudi primerjava odgovorov na vprašanja z glagolskim povedkom v pretekliku pogojnega naklona, zlasti

v trpni obliki, saj se ta v slovenskem jeziku praviloma ne uporablja, zato te oblike označujemo z zvezdico kot potencialne, medtem ko so v češčini v rabi. Sicer pa opazamo, da bi bili v teh primerih odgovori v češčini in slovenščini formalno leksikalno in po besednem redu strukturirani enako.

4.2.1 Pri odgovorih na vprašanja z glagolskim povedkom v **povednem pretekliku**, **pogojniku** in pri povedku, ki je izražen s **povratnim glagolom**, prihaja do razlik.

- (1) Če je glagol v tvorni obliki **preteklika povednega naklona**, se v češčini odgovor oblikuje s polnopomenskim delom glagolske oblike, v slovenščini pa s pomožnim glagolom te slovnične oblike:

Psal jsi dopis? (*Ano.*) *psal (jsem ho)*. – Ali si pisal pismo? (*Da.*) *sem (ga)*.

- (2) Če je glagol v **pogojnem naklonu** v sedanjem času in v tvorni obliki, se v češčini odgovor oblikuje s polnopomenskim delom glagolske oblike, v slovenščini pa le s pomožnim glagolom. V primeru preteklega pogojnika bi se odgovor v obeh jezikih tvoril s pomočjo pomožnega glagola:

Psal bys dopis? (*Ano.*) *psal (bych ho)*. – Ali bi pisal pismo? (*Da.*) *bi (ga)*.

- (3) Če je povedek izražen s **povratnim glagolom**, se v češčini odgovor oblikuje z glagolom brez prostega morfema (lahko tudi z njim), v slovenščini samo s prostim morfemom ali pa v celoti s polnopomenskim glagolom in prostim morfemom ne glede na to, ali gre za povratni glagol (*bát se – bati se*) ali samo trpnik s se (*piše se – piše se*), če je povedek v **povednem** ali **pogojnem sedanjiku** in v **prihodnjiku**:

Dopis se piše? (*Ano.*) *piše (se)*. – *Ali se pismo piše? (*Da.*) *se (ga)*./(*Da.*) *piše se*.

Bojiš se psů? (*Ano.*) *bojím (se jich)*. – Ali se bojiš psov? (*Da.*) *se jih*./(*Da.*) *bojím se (jih)*.

Psal by se dopis? (*Ano.*) *psal (by se)*. – *Ali bi se pismo pisalo? (*Da.*) *bi se*. (*Da.*) *pisalo bi se*.)

Bál by ses psů? (*Ano.*) *bál (bych se jich)*. – Ali bi se bal psov? (*Da.*) *bi se*. (*Da.*) *bal bi se jih*.)

Bude se dopis psát? (*Ano.*) *bude*. (*Ano.*) *bude se psát*.) – *Ali se bo pismo pisalo? (*Da.*) *se (ga) bo*. (*Da.*) *pisalo se bo*.)

Budeš se bát psů? (*Ano.*) *budu (se jich bát)*. – Ali se boš bal psov? (*Da.*) *se bom*. (*Da.*) *bal se jih bom*.)

Pri povedku v **pretekliku** opazamo enako situacijo samo pri **refleksivnem glagolu**, ne pa tudi pri refleksivnem pasivu, v katerem bi tudi v slovenščini odgovor vseboval s polnopomenski glagol:

Dopis se psal? (*Ano.*) *psal (se)*. – (*Da.*) *pisalo (se je)*.

Bál ses psů? (*Ano.*) *bál (jsem se jich)*. – Ali si se bal psov? (*Da.*) *sem se*.

Razlike v besednem redu opazamo v **prihodnjiku povratnega glagola** in pri **trpniku s se**, ko se v obeh jezikih v odgovoru obvezno uporablja pomožni glagol *biti* v prihodnjiku, v slovenščini pa obvezno še prosti morfem *se*; možen je tudi odgovor s celotno obliko reflektivnega glagola v obeh jezikih, pri čemer je razlika v besednem redu – v češčini: pomožni glagol + prosti morfem + polnopomenski glagol, v slovenščini: polnopomenski glagol + prosti morfem + pomožni glagol:

Bude se dopis psát? *Ano, bude se psát.* – Se bo pismo pisalo? *Da, pisalo se bo.*

4.2.2 Razlik med strukturo odgovorov v obeh jezikih ni:

- (1) če je povedek v povednem tvornem ali trpnem sedanjiku, ko je v odgovoru enobesedna glagolska oblika:

Píšeš dopis? *Ano, pišu.* – Pišeš pismo? *Da, pišem.*

Dopis je psán tebou? (*Ano, je psán*). – *Ali je pismo pisano s tvoje strani? (*Da, je pisano*).

- (2) če je povedek nedovršni glagol v povednem prihodnjiku v tvorni ali trpni obliki, se v obeh jezikih v odgovoru uporabi pomožni glagol *biti*:

Budeš psát dopis? (*Ano, budu (ho psát)*). – Ali boš pisal pismo? (*Da, bom (ga)*).

Bude dopis psán tebou? (*Ano, bude.* – *Ali bo pismo pisano s tvoje strani? (*Da, bo*).

- (3) če je povedek v pogojnem naklonu v sedanjem času in v trpni obliki ali v pretekliku pogojnega naklona v tvorni ali trpni obliki:

Byl by dopis psán tebou? (*Ano, byl by psán*). – *Ali bi pismo bilo napisano s tvoje strani? (*Da, bilo bi*).

Byl bys psal dopis? (*Ano, byl bych (ho psal)*). – *Ali bi bil napisal pismo? (*Da, bil bi (ga psal)*).

Byl by býval dopis psán tebou? (*Ano, byl by*). – *Ali bi pismo bilo napisano? (*Da, bilo bi (napisano)*).

- (4) z glagolsko-imenskim povedkom v vseh oblikah se v obeh jezikih odgovor oblikuje samo z vezjo:

Jsi zdráv? (*Ano, jsem.* – Ali si zdrav? (*Da, sem*).

Budeš zdráv? (*Ano, budu.* – Ali boš zdrav? (*Da, bom*).

Edina razlika je v povednem pretekliku, ko je v slovenščini vez s pomožnim glagolom, v češčini pa brez njega:

Byl jsi zdráv? (*Ano, byl.* – Ali si bil zdrav? (*Da, bil sem*).

- (5) pri sestavljenem povedku (z modalnim ali faznim glagolom) v povednem ali pogojnem naklonu in vseh časih ter samo v povednem prihodnjiku in pogojnem pretekliku opažamo drugačen besedni red, ko je v slovenščini pomožni glagol za modalnim, v češčini pa pred njim:

Chceš psát/napsat dopis? (*Ano.*) *chci.* – Ali hočeš pisati/napisati pismo? (*Da.*) *hočem.*
 Chtěl jsi psát dopis? (*Ano.*) *chtěl (jsem).* – Ali si hotel pisati pismo? (*Da.*) *hotel sem.*
 Chtěl bys psát dopis? (*Ano.*) *chtěl (bych).* – Ali bi hotel pisati pismo? (*Da.*) *hotel bi.*

Besedni red je drugačen v prihodnjiku in preteklem pogojniku, saj v češčini pomožni glagol stoji pred modalnim, v slovenščini pa za njim:

Budeš chtít psát dopis? (*Ano.*) *budu (chtít).* – Ali boš hotel pisati pismo? (*Ja.*) *hotel bom.*
 Byl bys chtěl psát dopis? (*Ano.*) *byl bych (chtěl).* – *Ali bi bil hotel pisati pismo? (*Da.*) *hotel (bi bil).*

- (6) če je glagol v trpni opisni obliki (povedni sedanjik in prihodnjik) povednega preteklika:

Dopis byl psán tebou? (*Ano.*) *byl. (Ne.) nebyl.* – *Ali je pismo bilo pisano s tvoje strani? (*Da.*) *bilo je. (Ne.) ni bilo.*

- (7) če je glagol v trpniku s se povednega preteklika:

Dopis se psal? (*Ano.*) *psal (se). (Ne.) nepsal (se).* – *Ali se je pismo pisalo? (*Da.*) *pisalo (se je). (Ne.) ni se pisalo.*

4.2.3 Odgovor z zaimensko izraženim predmetom

Poleg minimalnega odgovora, ki vsebuje samo povedek, se dotaknimo tudi možnosti oblikovanja odgovorov, v katerih je prisoten (samo) zaimensko izražen predmet, ker je ta nekoliko specifična. V slovenščini sta možni dve različici: **(a)** v odgovor je možno dodati zaimek z glagolom (*Píšeš dopis? Ano, pišu ho – Da, pišem ga*), pri čemer je glede na način izražanja povedka v češčini in slovenščini besedni red lahko enak. V takšnih primerih pa je v pogovorni slovenščini možno oblikovati tudi **(b)** drugo različico odgovorov samo z zaimkom, kar v češčini ni mogoče. Raba tako oblikovanega odgovora je sicer omejena na kontekst v neposrednem pogovoru, ko je udeležencem komunikacije znano glagolsko dejanje iz predhodnega vprašanja. Tak odgovor je mogoč le pri glagolskem povedku v tvorni obliki v vseh časih in naklonih razen v preteklem pogojniku, ki se v pogovornem jeziku ne uporablja:

Píšeš dopis? (*Ano.*) *pišu (ho).* – (*Da.*) *pišem (ga).*/(*Da.*) *ga.*
 Bojiš se psů? (*Ano.*) *bojím (se jich).* – (*Da.*) *bojím se (jih).*/(*Da.*) *se (jih).*
 Budeš psát dopis? (*Ano.*) *budu (ho psát).* – (*Da.*) *psal (ga) bom.*/(*Da.*) *bom (ga).*
 Budeš se bát psů? (*Ano.*) *budu (se jich bát).* – (*Da.*) *bal se (jih) bom.*/(*Da.*) *bom se (jih).*
 Psal jsi dopis? (*Ano.*) *psal (jsem ho).* – (*Da.*) *psal sem (ga).*/(*Da.*) *sem (ga).*

Bál ses psů? (*Ano.*) *bál (jsem se jich)*. – (*Da*), *bal sem se (jih)*./(*Da*), *sem se (jih)*.
 Psal bys dopis? (*Ano.*) *psal (bych ho)*. – (*Da*), *psal bi (ga)*./(*Da*), *bi (ga)*.
 Bál by ses psů? (*Ano.*) *bál (bych se jich)*. – (*Da*), *bal bi se (jih)*./(*Da*), *bi se (jih)*.
 Byl bys psal dopis? (*Ano.*) *byl bych (ho psal)*. – (*Da*), *bil bi (ga) psal*./*(*Da*), *bil bi (ga)*.
 Byl by ses bál psů? (*Ano.*) *byl bych (se jich bál)*. – (*Da*), *bil bi se (jih) bal*./*(*Da*), *bil bi se (jih)*.

Pri vseh oblikah z modalnim glagolom v povednem naklonu (v pogojniku bi bil odgovor eventualno mogoč samo v slovenščini: *Da, hotel bi ga // Da, lahko bi ga*) se odgovor v češčini in slovenščini izraža na enak način:

(1) modalni glagol + zaimек, npr.:

Chceš psát dopis? (*Ano.*) *chci (ho psát)*. (*Ne.*) *nechci (ho psát)*. – Ali hočeš pisati pismo? (*Da*), *hočem (ga pisati)*. (*Ne.*) *nočem (ga pisati)*.

(2) zaimек v češčini ne more stati v primeru, ko je glagol v trpniku s se v vseh oblikah; v slovenščini je to mogoče:

Dopis se piše? (*Ano.*) *piše (se)*. – (*Da*), *piše se*./(*Da*), *se (ga)*.
 Bude se dopis psát? (*Ano.*) *bude*. (*Ano.*) *bude se psát*. – (*Da*), *pisalo se bo*./(*Da*), *se (ga) bo*.
 Dopis se psal? (*Ano.*) *psal (se)*. – (*Da*), *pisalo se je*./(*Da*), *se (ga) je*.
 Psal by se dopis? (*Ano.*) *psal (by se)*. – (*Da*), *pisalo bi se*./(*Da*), *bi se (ga)*.
 Byl by se psal dopis? (*Ano.*) *byl by (se psal)*. – (*Da*), *bilo bi se (pisalo)*./*(*Da*), *bilo bi se (ga)*.

4.3 Zanikani odgovori na odločevalna vprašanja

Pri zanikanih odgovorih je situacija enaka kot pri pritrdilnih. V primeru, ko je v pritrdilnem odgovoru v slovenščini uporabljen pomožni glagol iz glagolske oblike in v češčini polnopomenski, je situacija enaka tudi v zanikanem odgovoru (npr. v pretekliku: *Psal jsi dopis? (Ano.) psal (jsem ho)*. (*Ne.*) *nepsal (jsem ho)* – (*Da*), *sem (ga)*./(*Da*), *psal sem ga*. (*Ne.*) *nisem (ga)*./(*Ne.*) *nisem ga psal*).

V češčini je nikalnica predponsko obrazilo, ki se pripenja na polnopomenski glagol v povednem sedanjiku, pretekliku in sedanjem pogojniku (*nepišu, nepsal jsem, nepsal bych*). V prihodnjem času in preteklem pogojniku pa je nikalnica sestavni del pomožnega glagola (*nebudu psát, nebyl bych psal*) za razliko od slovenščine, kjer je nikalni členek pri vseh zloženih oblikah vedno pred pomožnim glagolom (*nisem psal, ne bi psal, ne bom psal, ne bi bil psal*).

V slovenščini je pri povednem sedanjiku v primerih odgovorov z zaimensko izraženim predmetom nikalni členek možno umestiti na konec stavka (npr.: *Píšeš pismo? Ne, ga ne. // Ali se bojiš psov? Ne, se jih ne. // Ali se pismo piše? Ne, se ga ne.*), v ostalih primerih pa je pred delom glagolske oblike (npr.: *Ali se je pismo pisalo? Ne, se ga ni. // Ali si se bal psov? Ne, nisem se jih.*).

5 ZAKLJUČKI

Cilj naše raziskave je bila primerjava leksikalno-skladenjske strukture odgovorov na dopolnjevalna vprašanja v češčini in slovenščini, pri čemer smo opazili nekatere razlike tudi v zgradbi vprašanj, ki jih prav tako uvrščamo med zaključke.

- (1) Odločevalna vprašanja se v obeh jezikih lahko tvorijo ali z intonacijo ali pa s pomočjo vprašalnega členka. V slovenščini so pogostejša vprašanja z vprašalnim členkom (*ali*, pogovorno *a*), v češčini pa so vprašanja z vprašalnim členkom (*zda*, *zdalipak*, *jestlipak*) redka in močno zaznamovana.
- (2) Besedni red je pri vprašanjih enak kot pri pripovednih stavkih, v slovenščini se razlikuje v primeru, ko je povedek zložena glagolska oblika v **pretekliku ali pogojniku** ali pa je izražen s povratnim glagolom. V takem primeru je besedni red aktualiziran tako, da pomožni glagol ali refleksivni morfem *se* stoji pred polnopomenskim glagolom (*Ali si pisal pismo? Ali bi pisal pismo? Ali se bojiš psov?*). V češčini ostaja besedni red enak kot pri pripovednem stavku (*Psal jsi dopis? Psal bys dopis? Bojiš se psů?*).
- (3) Pri pritrtilnih in nikalnih odgovorih je v obeh jezikih možno uporabiti ali izpustiti členek, ki ima v pritrtilnem odgovoru v obeh jezikih zorno in pogovorno različico (češ. *anoljo*, sln. *dalja*).
- (4) Pri odgovorih opazamo oblikoskladenjske razlike med obema jezikoma, ko je glagol v tvorni obliki **preteklega časa** ali pa **sedanjega pogojnika** oz. v trpniku s se. V češčini se odgovor oblikuje s polnopomenskim delom glagolske oblike, v slovenščini pa s pomožnim glagolom dane slovnične oblike (*Psal jsi dopis? (Ano,) psal (jsem ho) – Ali si pisal pismo? (Da,) sem (ga) // Psal bys dopis? (Ano,) psal (bych ho) – Ali bi pisal pismo? (Da,) bi (ga)*). Če je povedek izražen s povratnim glagolom ali s trpnikom s *se*, se v češčini odgovor oblikuje z glagolom brez prostega morfema, v slovenščini pa samo s prostim morfemom, če je povedek v povednem ali pogojnem sedanjiku in v prihodnjiku (*Dopis se piše? (Ano,) piše (se) – *Ali se pismo piše? (Da,) se (ga) // Bojiš se psů? (Ano,) bojím (se jich) – Ali se bojiš psov? (Da,) se jih*). Če je povedek v pretekliku, je enako samo pri povratnem glagolu (*Bál ses psů? (Ano,) bál (jsem se jich) – *Ali si se bal psov? (Da,) sem se*). V trpniku s se bi bil tudi v slovenščini odgovor polnopomenski glagol (*Dopis se psal? (Ano,) psal (se) – Ali se je pismo pisalo? (Da,) pisalo (se je)*).
- (5) Razlike v besednem redu so v prihodnjiku **povratnega glagola** in v trpniku s se, ko je v češčini: pomožni glagol + prosti morfem + polnopomenski glagol, v slovenščini: polnopomenski glagol + prosti morfem + pomožni glagol (*Bude se dopis psát? Ano, bude se psát – Ali se bo pismo pisalo? Da, pisalo se bo*).
- (6) Pri glagolsko-imenskem povedku je v vseh oblikah in v obeh jezikih odgovor možno oblikovati samo z vezjo (*Jsi zdrav? (Ano,) jsem – Ali si zdrav? (Da,)*

sem), razlika je le v povednem pretekliku, ko je v slovenščini vez v obliki deležnika s pomožnim glagolom, v češčini pa brez njega: *Byl jsi zdrav? (Ano,) byl – Ali si bil zdrav? (Da,) bil sem.*

- (7) V slovenščini je možen odgovor le z zaimensko izraženim predmetom (Pišeš dopis? (*Ano,)* pišu (*ho*) – (*Da,)* ga), pri sestavljeni ali povratni obliki glagola še s pomožnim glagolom ali s prostim morfemom in brez polnopomenskega glagola (Psal jsi dopis? (*Ano,)* psal (*jsem ho*) – (*Da,)* sem (*ga*) // Bál by ses psů? (*Ano,)* bál (*bych se jich*) – (*Da,)* bi se (*jih*)). V češčini odgovora ni mogoče oblikovati brez polnopomenskega dela glagolske oblike, pri uporabi trpnika s se sploh ni mogoče uporabiti zaimensko izraženega predmeta (Dopis se piše? (*Ano,)* piše (*se*) – Pismo se piše? (*Da,)* se (*ga*)).
- (8) Pri zanikanih odgovorih je situacija enaka kot pri pritrđilnih, dodatna razlika pa izvira iz različnega oblikovanja zanikanih glagolov – v češčini s predpono, v slovenščini z nikalnim členkom (*nepišu – ne pišem*). Pri povednem pretekliku in pri sedanjem pogojniku je v češčini zanikan polnopomenski glagol, v slovenščini pa pomožni (*nepsal jsem, nepsal bych – nisem pisal, ne bi pisal*).

LITERATURA

- Breznik 1934** = Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Celje: Družba sv. Mohorja, 1934.
- Daneš – Hlavsa – Grepl 1987** = František Daneš – Zdeněk Hlavsa – Miroslav Grepl, *Mluvnice češtiny III: skladba*, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1987.
- Grepl 1965** = Miroslav Grepl, O větách tázacích, *Naše řeč* 48.5 (1965), 276–291.
- Grepl – Karlík 1998** = Miroslav Grepl – Petr Karlík, *Skladba češtiny*, Olomouc: Votobia, 1998.
- Hoffmannová – Homoláč – Mrázková 2019** = Jana Hoffmannová – Jiří Homoláč – Kamila Mrázková (ur.), *Syntax mluvené češtiny*, Praha: Academia, 2019.
- Kopečný 1962** = František Kopečný, *Základy české skladby*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962.
- Mathesius 1943** = Vilém Mathesius, Jazykozpytné poznámky k řečnické výstavbě souvislého výkladu, *Slovo a slovesnost* 9 (1943), 114–129.
- Müllerová 1982** = Olga Müllerová, Otázka a odpověď v dialogu, *Slovo a slovesnost* 43 (1982), 200–212.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: DZS, 1994.
- Stankovska 2013** = Petra Stankovska, *Češka skladnja*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013.
- Toporišič 1982** = Jože Toporišič, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Založba Obzorja Maribor, 42000.
- Zajc 1969** = Metka Zajc, Odločevalna in dopolnjevalna vprašanja, *Jezik in slovstvo* 14.1 (1969), 19–21.

SUMMARY

Yes–No Questions and Types of Answers to Them in Czech Compared to Slovenian

The article compares the lexical-syntactic structure of Czech and Slovenian answers to yes–no questions, in which the pro-form is realized in different ways: as a verb, a noun plus verb, a modal verb, or a main verb. After analyzing sentence examples in all verb times (present, future, and past) and voices (active and passive), it was determined that the answers to these questions are similar or the same in their syntactic and lexical structure. Differences occur when the verb is expressed using periphrasis and in reflexive forms. Specifically, with periphrastic forms the Slovenian short answer uses only the auxiliary verb whereas the Czech short answer is expressed with only the participle; for example, *Ali si pisal pismo? – Pisal jsi dopis?* ‘Did you write the letter?’ *Da, sem (ga).* – *Ano, psal (jsem ho)* ‘Yes, I did’. With a reflexive verb, the Slovenian short answer is possible only with the reflexive morpheme, whereas in Czech the main verb is necessary; for example, *Ali se bojiš psov? – Bojiš se psů?* ‘Are you afraid of dogs?’ *Da, (bojim) se jih.* – *Ano, bojim (se jich)* ‘Yes, I am’.